

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

КОВАЛЬ Тетяна Леонтіївна

УДК 811.161.2.801.8

**ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСУ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Запоріжжя – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови та соціолінгвістики Херсонського державного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ОЛЕКСЕНКО Володимир Павлович,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри журналістики,
директор Інституту філології та журналістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
СТРУГАНЕЦЬ Любов Василівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри методики викладання
української мови і культури мовлення;

кандидат філологічних наук, доцент
КОНДРАТЕНКО Наталія Василівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики.

Захист відбудеться « 13 » жовтня 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.02 у Державному вищому навчальному закладі «Запорізький національний університет» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66, корп. 2, ауд. 224).

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотечі Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» Міністерства

освіти і науки, молоді та спорту України (69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66, корп. 2).

Автореферат розісланий « 10 » вересня 2011 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Sablina S. V.', written in a cursive style.

Сабліна С. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Глобалізація масовоінформаційних процесів, поява аудіовізуальних та електронних ЗМІ призвела до того, що центр творення літературної мови в ХХІ столітті перемістився в журналістику, яка сьогодні є **оперативним, динамічним носієм і продуцентом суспільної думки. Через призму індивідуального світобачення в газетному дискурсі активно відображається сьогодення, включаючи психологічний, соціокультурний, емоційний, експресивний та інші чинники, передаючи всю складність сучасних стосунків особистості й світу.**

Зараз у мас-медійному просторі виразно реалізується когнітивно-комунікативна природа взаємодії учасників комунікації. Репрезентування, класифікація знань, ідей, поглядів виявляється як цілеспрямована соціальна дія, що супроводжується вираженням суб'єктивного ставлення до їх змісту та спрямована викликати різноманітні почуття, психологічні реакції й емоції. Тому нині у газетному дискурсі спостерігаємо пошук експресивних засобів вираження, прагнення до непрямой дії на читача. Адже експресивні засоби виступають специфічними актуалізаторами тексту, розширюють можливості асоціативного сприйняття повідомлення, його інтерпретації та суб'єктивного осмислення.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена недостатнім дослідженням експресивного навантаження мови газетно-публіцистичних текстів, основних засобів вираження експресії у сучасному дискурсі мас-медіа. Назріла необхідність створити чітку систему експресивних засобів, схарактеризувати їх функційні ознаки та емоційне навантаження. Особливо важливим є багатоаспектний аналіз мовних і позамовних засобів вираження експресії у взаємозв'язку їхніх формально-синтаксичних та функційно-семантичних реалізацій.

У контексті багатоаспектного аналізу публіцистичного й інформаційного стилів актуальності набуло питання про сутність та доцільність використання комплексу експресивно-виражальних засобів і проблема способів їх реалізації в українському газетному дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена науковою координаційною радою "Українська мова" (протокол № 47 від 21.02.2009 р.) і пов'язана з комплексною науково-дослідною темою кафедри української мови та соціолінгвістики Херсонського державного університету "Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності".

Метою дисертаційної праці є виявлення й комплексний аналіз засобів вираження експресії на всіх мовних і позамовних рівнях в українському газетному дискурсі, з'ясування особливостей функціонування експресивів як основного інструменту образного мислення журналістів. Поставлена мета наукової роботи зумовила розв'язання таких **завдань**:

1. Умотивувати місце експресивної функції в українському газетному дискурсі серед інших функцій мови.

2. На основі **аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми та власних пошуків дефінітивно означити поняття “дискурс”**; розмежувати поняття “експресія”, “експресивність” та “емотивність”.
3. Виділити й описати комплекс засобів вираження експресії в сучасному газетному дискурсі, окреслити їх функційні можливості.
4. Простежити закономірності експресивізації різних газетних жанрів.
5. Здійснити класифікацію засобів вираження експресії на всіх лінгвістичних рівнях.
6. З’ясувати залежність семантики експресивних одиниць від контексту.
7. Визначити функції експресивів у межах висловлювання.

Об’єкт дисертації – система засобів вираження експресії української мови в сукупності своїх різних виявів на мовних і позамовних рівнях.

Предмет дослідження – мова газетного дискурсу, а також експресивні одиниці, що використовуються зі стилістичною метою в мові газетно-публіцистичних текстів.

Основними **методами** наукової розвідки були *описовий* і метод *спостереження*, якими послуговувалися для повного опису та диференціації всіх семантико-стилістичних засобів експресивізації газетного дискурсу. Окрім них, на різних етапах використано також *зіставний* метод (для дослідження експресивних і нейтральних одиниць та їх розмежування); *контекстологічний* метод (для виявлення взаємодії експресивів з іншими елементами тексту); *структурний* метод (для розгляду мови газетного дискурсу як цілісної функційної структури, елементи якої співвіднесені системою зв’язків і відношень), метод *функційного аналізу* (для визначення стилістичного навантаження експресивів).

Джерела фактичного матеріалу. Дисертаційну роботу виконано на матеріалі газетно-публіцистичних текстів сучасних українських ЗМІ: “Булава”, “Вгору”, “Високий замок”, “Газета по-українськи”, “Голос України”, “Гривна”, “День”, “Дзеркало тижня”, “Літературна Україна”, “Новий день”, “Сільські вісті”, “Україна молода”, “Урядовий кур’єр”, “Хрещатик”, а також інших періодичних видань початку ХХІ століття (2001–2011 роки).

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше в українській лінгвістичній науці зроблено спробу здійснити таке комплексне дослідження, в якому на принципово нових засадах розглянуто складну систему засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі, з’ясовано їхні функційні можливості, обґрунтовано принципи їхньої структурної й функційної диференціації. Системно описано засоби вираження емоційної експресивності з урахуванням сучасних досягнень теорії мовної комунікації; умотивовано взаємозв’язок морфологічних, словотвірних і синтаксичних виразників емоційної експресії в контексті сучасного дискурсу преси; здійснено класифікацію засобів вираження експресії на всіх мовних рівнях. У **науковий обіг уведено значний за обсягом фактичний матеріал, що ілюструє наведені вище наукові положення.**

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її висновки й узагальнення збагачують теорію лінгвостилістики й журналістикознавства. У роботі систематизовано наявні в сучасному мовознавстві методологічні підходи до засобів вираження експресії, проаналізовано їхні формальні та неформальні показники. Проведений комплексний аналіз дає змогу глибше пізнати своєрідність мови газетного дискурсу, з'ясувати особливості використання емоційно-експресивних засобів, їхні потенційні функційні й стилістичні можливості в плані національної специфіки.

Практичне значення одержаних результатів убачаємо в тому, що основні теоретичні положення дисертації та проаналізований у ній значний фактичний матеріал можуть бути використані у фундаментальних загальнотеоретичних дослідженнях із дискурсології, теоретичних проблем лінгвістики тексту, теорії комунікації та журналістикознавства.

Матеріал роботи прислужиться для розробки та викладання курсів із текстознавства, літературного редагування, спецкурсів із журналістської та редакторської майстерності (зі спеціальності “Журналістика”, “Видавнича справа і редагування”), а також для написання підручників, навчальних посібників, у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

Особистий внесок полягає у випрацюванні концепції наукового аналізу засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі. Усі результати дослідження розроблено самостійно.

Апробація результатів дослідження. Рукопис дисертації, основні положення й висновки обговорено на засіданнях кафедри української мови та соціолінгвістики Херсонського державного університету. Наукові доповіді з теми дисертації виголошено на III Всеукраїнській науковій конференції “Сучасні орієнтири філологічної науки” (Херсон, 2008); науковій конференції “Культура мови сучасних мас-медіа в системі соціальних комунікацій” (Київ, 2009), IV Міжнародній науковій конференції “Мова як світ світів. Поетика і граматики” (Київ, 2009); Всеукраїнській науковій конференції “Лексика та граматики української мови: історичний аспект, сучасний стан та перспективи розвитку” (Бердянськ, 2010); IV Всеукраїнській науковій конференції “Сучасні орієнтири філологічної науки” (Херсон, 2010); Міжнародній науковій конференції “Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі” (Одеса, 2011).

Публікації. Результати дисертації опубліковані у п'яти фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дослідження зумовлена специфікою дослідницької концепції: дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, двох розділів, висновків і списку використаної літератури (213 позицій). Загальний обсяг дисертаційної праці – 203 сторінки, основного тексту – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, ступінь наукового опрацювання проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи проведення дослідження, окреслено джерела фактичного матеріалу, вказано

теоретичне та практичне значення роботи, апробацію її результатів, розкрито особистий внесок здобувача, показано структуру дисертації.

У першому розділі – **“Основні підходи до типології засобів вираження експресії в мові”** – на основі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми та власних пошуків дефінітивно означено й розмежовано поняття “експресія”, “експресивність” і “емотивність”; описано весь комплекс засобів вираження експресії в українській мові, їхні формальні й неформальні показники; проаналізовано складну природу дискурсу, його прагматико-семантичну організацію, розглянуто співвідношення та розмежування понять “дискурс” і “текст”, виявлено й схарактеризовано особливості засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі, окреслено їх функційні можливості.

Аналізовану лексику як особливе та специфічне явище української літературної мови принагідно досліджували з соціолінгвістичного (В. Русанівський, Л. Ставицька, О. Тодор, В. Чабаненко та ін.), лексикологічного (Л. Жаркова, М. Жовтобрюх, Г. Сагач, О. Тараненко та ін.), національно-культурологічного (С. Єрмоленко, І. Кононенко, А. Мойсієнко, Н. Сологуб та ін.), стилістичного (В. Ільїн, В. Калашник, В. Ковальов, Л. Пустовіт, В. Чабаненко та ін.) поглядів. Наявні досягнення експресології – новітньої спеціальної галузі мовознавства, яка сформувалася в межах антропоцентричної парадигми, поки що не дають підстав уважати, що всі проблеми, пов’язані з експресивністю, уже розв’язані. Найменш дослідженим залишається комплекс засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі.

Поняття мовної експресії надто широке й трактують його в сучасній лінгвістиці узагальнено – як сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті засобом суб’єктивного вираження ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення. При цьому експресивність властива одиницям усіх рівнів мови.

Експресивність визначають як властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб’єктивного увиразнення мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата. Тому експресивність надає мовленню, з одного боку, стилістичної маркованості, виразності, а з іншого, виражає ставлення мовця до висловлювання та до адресата. Власне, на першому компоненті – виразності та стилістичній маркованості – акцентовано увагу більшості праць, присвячених розгляду цієї лінгвістичної категорії. Так, В. Григор’єв відзначає, що експресія – “виразність, те, що передбачає вираження нетривіального змісту”. З думкою дослідника перегукується й твердження Г. Колесникова: “Експресія – це те, що протиставляється стандарту, емоційно марковане, характерне”.

Детально досліджує і розмежовує поняття експресії та експресивності В. Чабаненко: “Якщо експресія – підсилення, інтенсифікація виразності, то експресивність – уже сама підсилена, інтенсифікована виразність, така соціально й психологічно мотивована властивість мовного знака (мовленнєвого

елемента), яка деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення, викликає почуттєву напругу читача”.

Експресивність – це семантична суперкатегорія, яка виявляється в смисловій моделі слова через окремі складові, що входять до денотативного, конотативного або образного макрокомпонента, і виступають індикаторами експресивності, яку можна визначати й аналізувати тільки у зв’язку з ними.

Як семантико-стилістична категорія експресивність виявляє зв’язок із емоційністю, оцінністю, стилістичним значенням, проте не ототожнюється з названими поняттями. Експресивність акумулює в собі ці поняття, є інтенсивною виразністю певного мовного знака. Оскільки експресивність може бути притаманна одиниці будь-якого рівня мови, то логічною видається класифікація експресивних засобів відповідно до рівнів мовної структури, що передбачає виділення принаймні таких видів експресивних засобів: фонетичні, лексико-фразеологічні, словотвірні, морфологічні та синтаксичні. **Різномірні засоби вираження лексичної експресивності не лише активно взаємодіють між собою, а й компенсують або посилюють один одного.**

Уведення до категорійного апарату лінгвістики та журналістикознавства поняття дискурсу дозволить розглядати публіцистичний текст значно ширше – як явище, що відображає творчість, і як процес, і як результат (тобто як власне дискурс, і як його “матеріальний слід” – текст). Такий підхід внесе відповідні корективи й у саму практику журналістської творчості, оскільки, усвідомивши важливість урахування дискурсивних чинників на етапі вибору теми та під час її розробки, журналісти отримають змогу творити інформаційно виразніші, зрозуміліші читачеві тексти, що, закономірно, суттєво посилять ефективність впливу сучасних засобів масової інформації на формування громадської думки українського соціуму.

Загальнотеоретичні питання функціонування дискурсу, класифікації його різновидів лише частково порушують у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці. З огляду на те, що дискурс, образно кажучи, є “зануреним у життя текстом” (Ю. Степанов), який розглядають одночасно із самими “формами життя” (інтерв’ю, репортажі, конференції, мітинги, бесіди тощо), назріла також нагальна потреба дослідити газетний дискурс, а саме його емоційно-експресивне навантаження, мовностилістичні особливості та психологічний вплив на читача.

Дослідження проблеми породження та функціонування дискурсу є одним із провідних напрямів світової лінгвістики. Різні аспекти цієї проблеми висвітлено в працях відомих лінгвістів далекого та близького зарубіжжя (Н. Арутюнової, Ш. Баллі, М. Бахтіна, Е. Бенвеніста, В. Борботька, А. Вежбицької, Т. ван Дейка, І. Ільїна, С. Крестинського, В. Петрова, Ш. Сафарова). В Україні цим та суміжними з ним питаннями займаються М. Бартун, О. Боровицька, Р. Бубняк, Н. Кондратенко, С. Коновець, О. Онуфрієнко, Л. Павлюк, Г. Почепцов, Т. Радзієвська, К. Серажим, І. Соболева, О. Фоменко, В. Шинкарук, В. Шкляр, І. Штерн, Г. Яворська та ін.

На відміну від лінгвістики тексту, що зосереджується на суто мовних аспектах побутування тексту, аналіз дискурсу передбачає перенесення акцентів із формально-лінгвістичних характеристик дискурсу на позалінгвальні чинники його породження в тому чи тому комунікативному середовищі, за тих чи тих обставин комунікації як соціальної дії. З огляду на це, аналіз дискурсу виступає основним методологічним підґрунтям для дослідження явищ масової комунікації і, зокрема, для вивчення масово-інформаційного дискурсу в усіх його різновидах.

Газетний дискурс – письмовий суспільний документ, сфокусований на реальному світі, його прагматичності, референції, актуальності, відповідальності та надійності. Це особливий тип соціального дискурсу, що орієнтований на передавання реальної інформації від адресанта до адресата (читача). Він відрізняється від інших типів дискурсу інтерпретацією категорії правдивості, фактуальності, об'єктивності та виходить за межі тексту. Його мета – бути надійним та неупередженим лінгвальним віддзеркаленням екстралінгвальних подій.

У другому розділі – “Систематизація різнорівневих засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі початку ХХІ ст.” – на широкому фактичному матеріалі здійснено класифікацію засобів вираження експресії на всіх мовних і позамовних рівнях; з'ясовано залежність семантики експресивних одиниць від контексту, визначено функції експресивів у межах висловлювання.

Для сучасного газетного дискурсу характерна тенденція до емотивності, оцінності, експресивності та безперервні пошуки різних способів її вираження, оскільки для реалізації власного задуму журналістові потрібно акцентувати увагу читача на певних фактах, явищах, проблемах, створити навколо них бажану атмосферу сприймання, зацікавлення, врівноважити логічне сприйняття та емоції, подати свою експресивну оцінку й закласти її у свідомість читача, сформулювати в нього певне ставлення до проблеми, яка порушується, стимулювати ті чи ті практичні дії адресата.

У багатогранному процесі експресивізації тексту беруть участь одиниці всіх мовних рівнів. Лінгвістичний аналіз газетних текстів засвідчує, що емоційно-експресивну оцінку забезпечує й посилює вживання різноманітних фонетичних, словотвірних, морфологічних, лексико-фразеологічних засобів, а також синтаксичних і стилістичних конструкцій, які є досить продуктивними в сучасному публіцистично-інформаційному дискурсі. Ці одиниці відіграють помітну роль у формуванні прагматичної сфери газетних матеріалів, пов'язаної з вираженням ставлення автора до предмета мовлення, з оцінюванням змісту висловлювання, із творенням суб'єктивної модальності тексту.

Виділення пласту лексем із **фонетичними** показниками експресивності ґрунтується передусім на виразності, незвичності, нетиповому фонетичному оформленні слова, яке яскраво виражає відповідне значення (звукосимволічні слова, звуконаслідування, наявність специфічних звукосполук і под.).

Звукосимволізм як формальна ознака експресивної лексичної одиниці – це передавання або своєрідне імітування акустичного образу окремих фрагментів картини світу звуками людської мови, закріплення за конкретними

звукосполуками певних явищ дійсності, і, як наслідок, – сприймання окремих звуків чи їх сполучень як мовних символів, напр.: [ш:] – *шепіт, шум, шелест* листя (трави, пшениці, жита), *шипіння*; [р:] – *рокотання, удари грому; рев, шум моря*; [і] – *спокій, ніжність, м'якість*; [у] – *страх, сум, біль, смуток* тощо.

До лексичних одиниць із фонетичними показниками експресивності, що активно використовують у газетному дискурсі, зараховуємо, насамперед, слова зі звукосимволічними та звуконаслідувальними основами (коренями), в яких наявні такі елементи: “неприємні” приголосні [х], [ш], [ж], які асоціативно пов’язані з ядерними конотативними семами – ‘емотивністю’ та ‘оцінністю’ зі знаком “мінус”; поєднання “неприємних” приголосних із “неприємними” голосними [у], [и], [е]; повторення однакових складів; наявність у фонетичному оформленні слова “неприємних” сполук приголосних, які пов’язані з пейоративним змістом лексичної одиниці; наявність у фонетичній формі слова звукосполук, що передають різного типу відхилення від нормативного мовлення або відтворюють звукові ефекти, які супроводжують певні динамічні, раптові, несподівані рухи, дії.

Результатом дії експресивної функції мови, її реальним виявом **на лексико-фразеологічному рівні** є експресивні лексеми. Це специфічний лексичний пласт, репрезентований повнозначними словами, семантика яких містить емотивно-суб’єктивну гаму оцінок предметів та об’єктів мовлення, використовується для характеристики неординарних, нестандартних фрагментів картин світу. Відповідно експресиви – це мовні чи мовленнєві одиниці з домінуючою експресивною функцією (на базі номінативної), яка реалізується за рахунок денотативних, конотативних та образних макрокомпонентів. У зв’язку з цим експресивну лексику кваліфікують як образну, оцінну, емотивну; нетрадиційну, суб’єктивну, нетипову, ситуативну, неофіційну, “невимушену” і под.

У газетному дискурсі широко використовують **синонімію** та **антонімію** як засоби експресивізації текстів. Рідше журналісти послуговуються паронімами і майже не звертаються до омонімів, адже їхні можливості в цьому плані найвужчі. Кожен компонент синонімічного чи антонімічного ряду, маючи більші чи менші семантико-стилістичні відмінності, дає змогу детальніше розкрити суть явища чи поняття, повніше відтворити картину зображуваного, допомагає порівняти різні реалії та поняття, створити об’ємні, яскраві образи.

Своєрідним засобом створення експресії в мові мас-медіа є **іншомовна лексика**. Причиною запозичень є не лише потреба заповнення мовних лакун, “номінативна безвихідь”, прагнення до мовної економії, тенденція до чіткішої диференціації слів за семантикою та сферами вживання, а й мода, лінгвальні та естетичні смаки мовців, які прагнуть до новизни й свіжості висловлювань. Найчастіше автор уживає іншомовну лексику, для підкреслення іронічності певного образу, явища чи створення оригінальної, незвичної, своєрідної манери викладу матеріалу: *блокбастер, бонус, бренд, імідж, кіднепінг, кредит, папараці, паті, піар, промоушн, ремікс, сейшн, секонд-хенд, хіт*. Але журналіст має добирати ці засоби свідомо, дотримуватися міри, формуючи мовленнєві смаки читача.

Закономірним є поява в мові сучасного газетного дискурсу значної кількості **неологізмів** – лексичних одиниць, які не тільки називають предмет, поняття, дію чи ознаку, а й оцінюють відповідне явище дійсності, сигналізують про нейтральне, підкреслено позитивне або негативне ставлення до нього з боку мовця. Це значить, що, крім номінативної, ці слова виконують також оцінно-експресивну функцію. Тому неологізми, використані у газетному тексті за певних обставин, можуть не тільки надати предметові новизни, а й одразу ж передати авторське ставлення до нього – чи то позитивне, чи негативне. У дискурсі преси активно використовують власне неологізми (*гламурний, облагодіяний, олігархічний, окомиллювання, працетерапія*), словотвірні неологізми (*блондинистий, необільшовик, ню-стилістика, політбомонд, україновиховання*), семантичні неологізми (*марафон, саркофаг, самосел*), індивідуально-авторські оказіоналізми (*валентиноманія, оскароносний, плебеїзація, псевдоринок, телемило, шароварщина*). Однак їх невдале та надмірне використання може призвести до втрати ясності будь-якого тексту.

Окрім неологізмів, у газетному дискурсі вживають і **архаїзми** (*благо, возсіяти, злато, перст, ректи, чадо*), **історизми** (*бояри, вождь, князь, цар; жупан, лати, покут*) та **анахронізми** (*булава, купець, старишина, холоп*) з метою створення колориту певної доби або гумористично-іронічного забарвлення тексту.

Як експресивний засіб у газетних текстах часто використовують терміни, чому сприяє їхнє переносне вживання. При цьому термін втрачає такі основні властивості, як однозначність, системність, стилістичну нейтральність. Виникає нове слово з термінологічним значенням, яке потребує тлумачення, а не дефініції, проте сам термін залишається у своєму термінологічному полі без змін. Потужної метафоризації в газетному дискурсі зазнають терміни таких галузей: спорту (*зіграв у ті ворота, нокаут, правила гри, тайм-аут*); медицини (*амнезія, ін'єкція, епідемія, реанімація*), мистецтва (*ренесанс, симфонія, шоу*), хімії (*каталізатор, корозія*), виробничо-технічну лексику (*набирати обертів, потрапити в обійму*).

Негативним явищем мови мас-медіа аналізованого періоду є надзвичайно активне функціонування в ній **розмовно-просторічної** та **знижено-стилістичної лексики**. Власне розмовна лексика в газетному тексті виконує низку функцій, зокрема оновлює образність, створює колорит розмовності, пожвавлює виклад, уживається для характеристики персонажів: *верзтися, гультяй, замазура, лопотіти, мастак, репетувати, розбишака, сіпатися, телепень, теревенити, хвацький, човгати, шастати*.

На жаль, помітної популярності набули жаргонізми, сленгізми, лексика кримінальної сфери, яка властива не лише усному розмовному мовленню, вона потрапляє в ЗМІ, навіть у мовлення офіційно-ділового стилю. Йдеться про слова на зразок *бандюки, бариші, братва, глухар, дах, замовити, кинути, наїхати, опустити, розбірки, розклад, розколотися, ствол, шмонати* тощо. Уживання таких слів розкитує літературні норми, виховує в аудиторії мовний несмак, популяризує грубе, ненормативне мовлення.

Як ефективний засіб експресивізації в газетному дискурсі поширені **фразеологізми**, або фразеологічні одиниці – стійкі поєднання слів, граматично

організованих за моделлю словосполучення або речення, які характеризуються семантичною злитістю компонентів, цілісністю значення й автоматичним відтворенням у мовленні. Найбільш уживаними є розмовно-побутові фразеологізми, що виконують яскраво виражену оцінну функцію (*впадати в око, кусати лікті, напускати туману, промивати мізки, сидіти на шиї*) та фразеологізми з античної міфології (*авгієві стайні, аріаднина нитка, ахіллесова п'ята, вогонь Прометей, гордіїв вузол, золоте руно, канути в Лету, прокрустове ложе, сізіфова праця*).

До основних дієвих засобів експресивізації на словотвірному рівні належать демінутивні й аугментативні суфікси та префікси, які становлять специфічне об'єднання, що характеризується на підставі суб'єктивного чинника: оцінна характеристика залежить від волі суб'єкта.

Значна частина суфіксів суб'єктивної оцінки передає позитивне ставлення журналіста до певного образу чи події, надає газетному тексту емоційних відтінків схвалення, захоплення, радості, симпатії, ніжності, замилювання, пошани. Основним засобом творення такого експресивно-стилістичного забарвлення тексту є лексеми зі *зменшено-пестливими суфіксами -ок, -ик, -ец', -чок, -очок, -чик, -ус'*: *холодок, кігтик, вітерець, вершечок, місточок, диванчик, дідусь; -к(а), -ин(а), -очк(а), -ечк(а), -ичк(а), -оньк(а), -инк(а), -ун'(а), -ус'(а)*: *хвилинка, краплина, часточка, пляшечка, сестричка, капличка, кухонька, перлинка, бабуня, матуся; -к(о), -ц(е), -ачк(о), -ячк(о), -ечк(о), -ят(а), -атк(о)*: *молочко, озерце, зіллячко, сонечко, містечко, кошенята, курчатко*.

Водночас із позитивними емоціями демінутиви в певних контекстуально-ситуативних умовах мають властивість відтворювати широку палітру негативних (пейоративних) відтінків: *боржок, костюмчик, краник, лавочка, людці, писанина, планчики, побрехенька, п'яничка, сімейка, смішок, статейки, торгошики, шматочок, штришок*. Такі утворення в газетному дискурсі породжують експресію іронії, зневаги, приниження, здивування, осуду, фамільярності, нехтування, відрази, служать для вираження антипатії, відкрито несхвального авторського ставлення.

Для передачі негативних емоцій та змалювання іронічних образів у газетному дискурсі використовують ще й *аугментативні суфікси -аш, -юг(а), -уган (-юган), -юр(а)*: *торгаш, бандюга, злодюга, ледарюга, вітрюган, дідуган, собацюра; -ук(а), -юк(а), -аці(я), -щин(а), -енці(я), -анин(а), -неч(а)*: *холодюка, грязюка, зміюка, мудрація, літературищина, штуркенція, гупанина, гуркотнеча; -ак(а), -як(а), -юг + -к(а), -уд(а), -ур(а), -іс(а)*: *кривляка, забіяка, злодюжка, зануда, замазура, гульвіса*.

Продуктивним засобом експресивізації на словотвірному рівні є також *осново- і словоскладання*. Завдяки вдалим поєднанням несумісних у семантичному відношенні компонентів, встановлюються нові зв'язки між явищами і поняттями, які своєю незвичайністю й образністю викликають появу нових асоціацій, акцентуючи на собі увагу комуніканта: *білоручка, доброчинник, дурносміх, душохват, гріхопадіння, зірвіголова, кровожерливість, пройдисвіт, пустодзвін, пустоцвіт, скульптуроманія*. Такі утворення є носіями

завуальованих значень, вони не лишаються непоміченими, оскільки несуть особливу художню інформацію, виступають основою для розвитку семантичного процесу.

Морфологічні засоби експресивізації менш виразні, ніж лексичні та словотвірні, бо вони виявляються на більшій площині тексту, ніж слово, крім того, вони багатозначніші за слово. Їх переважну більшість ми сприймаємо як нейтральні засоби мови. Найчастіше вони набувають емоційно-експресивного забарвлення лише в межах певного контексту. До таких засобів належать: іменники “спільного” роду (*базіка, бідолаха, волоцюга, злодюжка, ледащо, нечепура, плакса, прибудда, причепа, трудяга*), іменники у складі сегментних конструкцій, значення яких виражає експресивні відтінки (*про землю, про владу, про мову, про право*); слова категорії стану (*боляче, боязко, важко, досадно, легко, страшно, шкода; видно, вітряно, темно, тепло, тихо, холодно*); імперативні форми (*будьмо пильні маймо, не піддаваймося, прислухаймося, слухаймо*), експресивні можливості часток (*ну, ану, та, -но, будь-ласка, і, так*), вигуків (*а, а-а, ай, ах, є, е-е-е, ех, і, о, овва, о-о, ой, ох, ух*) та їх форм; а також категорії роду та числа іменників, ступені порівняння і нанизання прикметників.

До **синтаксичних** засобів вираження експресії у дискурсі мас-медіа відносимо такі синтаксичні конструкції, за допомогою яких журналіст привертає увагу читача, спонукає до сприйняття і роздумів, висловлює емоційну оцінку актуальних подій суспільно-політичного життя.

Широку гаму емоційно-оцінних значень із високим ступенем експресії реалізують **питальні речення**, кількісний показник яких у досліджуваних текстах досить високий. Питальні конструкції розкривають емоційно-оцінне значення за допомогою авторизовано-оцінних запитань, не тільки служать міркуванням, питанням, а й підкреслюють потрібну думку, виражають припущення, обурення, осуд, незадоволення, здивування, заперечення. Напр.: “Хіба не ми заради рейтингу запрошували у телепрограми й редакції хамів і скандальних паяців?... Ці люди отруювали свідомість мільйонам глядачів, а ми називали це «свободою слова»?” (День. – 20.11.2008. – С. 8).

Окличні речення в газетному мовленні реалізують емотивно-експресивну функцію мови, передають емоційне ставлення автора до зображуваної ним події чи особи, відтворюють оцінку (презирство, іронію, жаль, віру, замилювання), спонукання до дії: “Та це ж усе одно, що вовкові доручити стерегти кошару!” (Гривна. – 26.01.2006. – С. 18). В окличних реченнях інколи змальовують психологічний стан людини або її реакцію на певні факти дійсності: “А ви так чекаєте, що покличуть! Це нескінченне, болісне чекання!” (Дзеркало тижня. – 9/15.12.2006. – С. 6).

Спонукальні конструкції містять наказ, заклик, побажання, пораду, дозвіл, пересторогу, волевиявлення автора. Найчастіше їх використовують у заголовках, вони спонукають до роздумів, закликають до дії, висловлюють основну думку автора, передають сконденсовану ідею статті: “І співайте собі про щасливу Україну, як Президент велить!”, “Вперед, із вітром і гімном!” (Вгору. – 10.09.2009. – С. 2); “Читайте, пізнавайте, обирайте, шукайте істину!”

(День. – 14.08.2007. – С. 4). Цей тип речення має свою, так звану спонукальну інтонацію, якій властиві висока тональність та експресивність.

До синтаксичних засобів експресивізації газетних текстів відносимо такі елементи інфраструктури речення, як: 1) **вставні одиниці**, які функціонують із метою вираження емоційної оцінки повідомлюваного: *поза сумнівом, чесно кажучи, мовляв, на жаль, на горе, на щастя, на радість*; 2) **вставлені конструкції**, що містять оцінку автора про висловлене в базовому реченні, які крім традиційної виконують спеціальну стилістичну функцію забезпечують динамічність або конкретність викладу; 3) **звертання**, спрямовані на вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до особи співрозмовника: *браття-українці; дорогі мої, любі, рідні; мати рідна, Матінко Божа, люди добрі; шановні друзі*.

Окрім того, дискурс мас-медіа має в своєму арсеналі ще декілька синтаксичних засобів що сприяють створенню експресивного забарвлення висловлювання. Найбільш уживаними структурами в аналізованих текстах є нанизування однорідних членів речення, що надає газетній мові своєрідного художнього забарвлення, увиразнює предмет мовлення, привертає увагу до поставлених проблем; повтор, який сприяє виразності вислову, його образності, емоційної забарвленості чи психологічного навантаження; а також конструкції з прямою та непрямою мовою, в яких відображено життя, дії персонажів, їх обмін думками, виявлення волі й почуттів. Послуговуючись можливостями різних видів відтворення чужої мови, журналіст досягає глибокої експресивності поданого матеріалу та створення його емотивної оцінки.

Із метою максимального впливу на свідомість адресата автори газетних текстів звертаються до **стилістичних засобів** експресивізації мови – тропів та стилістичних фігур, таких як: метафора, порівняння, епітет, гіпербола, персоніфікація, алегорія, перифраз, іронія, інверсія, еліпс, парцеляція, що створюються при вживанні слів і словосполучень у образно-переносному смислі. Вторинні номінації надають суспільно-політичним та масово-інформаційним текстам образності, експресивності, емоційності, свіжості, оригінальності.

Традиційним засобом експресії в масовій комунікації є **метафора**, що функціонує з метою надання певної оцінки суспільним процесам та явищам. Яскраві метафоричні образи надають газетним текстам жвавості, своєрідності, роблять його цікавим для адресата, дозволяють якнайточніше передати думку, певні почуття, авторське бачення світу: *ательє політичної моди, бюджетні дірки, валютний оркестр, економічний інфаркт, законодавчі пожежі, інформаційне кілерство, казан політики, кредитна злива, парламентський віктар, передвиборні сани, податковий зашморг, політичний хамелеон, фінансові ін'єкції*.

Дуже часто в газетному дискурсі використовують **порівняння** та **епітети**, що є продуктивним засобом створення іронічного чи сатирично-викривального ідейного змісту оповіді, нових нетипових образів, своєрідних лексичних значень, емоційно-експресивних оцінок подій і фактів у газетному дискурсі. Автор досягає цього, одночасно використовуючи синтаксичні, лексичні й стилістичні засоби створення експресії.

Яскравим і дієвим засобом досягнення експресії в журналістських матеріалах є **перифрази**, в основі яких лежить підкреслення якоїсь характерної риси, яскравої видільної ознаки особи, явища, предмета, що сприяє їх легкому розумінню й актуалізації. Важливу роль при цьому відіграє контекст, який також допомагає розкрити зміст сказаного або написаного: *бранці підземелля* (шахтарі), *кам'яний мішок* (шахта), *фінансовий донор* (міжнародний валютний фонд), *захисники народу* (міліція), *люди в мантіях* (судді), *блакитне паливо* (газ), *чорне золото* (нафта), *золотий голос* (Т. Повалій), *примадонна* (А. Пугачова).

Інколи для вираження експресії журналісти використовують також оксиморон, метонімію, гіперболу, літоту, алегорію, персоніфікацію, іронію, які надають текстам образності, емоційності, оригінальності; увиразнюють і впорядковують виклад, посилюють його переконливість, забезпечують упливовість матеріалу; створюють об'ємні, яскраві, незвичні образи, передають багатогранну палітру почуттів та емоційно-експресивних оцінок автора.

До своєрідних засобів експресивізації газетного тексту належать і **стилістичні фігури** – особливі синтаксичні конструкції, що відзначаються оригінальністю форми та використовуються як засіб виразності й експресивного забарвлення тексту, а також вираження думок і почувань людини.

Еліптичні конструкції надають висловлюванню динамічності, експресивної виразності, створюють інтонації живого, схвильованого, невимушеного усного мовлення, передаючи стан персонажа або ставлення автора до зображуваного. Вони сконденсовано і легко виражають думку, надають мовленню емоційного забарвлення. Напр: “*Валіза, вокзал – Європа?*” (Україна молода. – 10.01.2009. – С. 6); “*Шістнадцять кроків – і політ!*” (День. – 15.02.2011. – С. 2).

Інверсія – стилістична фігура, побудована на порушенні того порядку слів у реченні, який здається нормованим, звичайним. Інверсія індивідуалізує й емоційно увиразнює мовлення. Але основна її функція полягає не в цьому. Синтаксично інверсований порядок членів речення служить передусім для виділення окремих, найвагоміших у контексті висловлювання слів. Інверсоване слово за рахунок того, що потрапляє в незвичну для нього синтаксичну позицію, мимоволі привертає й затримує на собі більше уваги. Напр.: “*На талановитих жінках духовність і тримається*” (Голос України. – 10.11.2010. – С. 12); “*Запрягають хлопці вітер*” (Україна молода. – 10.01.2009. – С. 7).

Важливим стилістичним прийомом є **парцеляція**, що полягає у сегментації змісту висловлювання на окремі частини – інтонаційно-змістові одиниці, які розташовані одна за одною після роздільної паузи, що надає синтаксичним конструкціям невимушеності та природності і цим сприяє посиленню їхньої експресивності. За допомогою **парцеляції** автор може розширити інформаційну насиченість речення, інтенсифікувати змістове навантаження його другорядних членів, надати їм виразності. Напр.: “*Вражаюче! Чехов пише... Пише про порядність. Про людяність. Про чоловіка і жінку*” (Дзеркало тижня. – 30.01.2010. – С. 8).

Із метою посилення емотивної оцінки та експресії журналісти використовують **замовчування** – стилістичну фігуру, що являє собою обірване

речення, незакінчену думку (“Сиджу я якось із Мадонною...” (Україна молода. – 10.01.2009. – С. 13); “Христа теж не помічали...” (День. – 15.02.2011. – С. 4); **плеоназм** – подвоєння близькозначних лексичних одиниць (*братик-голубчик, ждати-чекати, люба-мила, сякі-такі, такий-сякий, тишком-нишком, цілющий-живущий*); **тавтологію** – поєднання однокореневих слів для посилення експресивних відтінків позначуваних ними понять (з *давніх-давен, з діда-прадіда, тьма-тьменна*); **асиндетон** – відсутність сполучників, яка надає висловлюванню легкості, а змісту – сконденсованості та створює враження глибокого внутрішнього хвилювання оповідача (“Луцьк. Фестиваль. Метушня... Радість спілкування з одновірцями. Жодних надій і сподівань” (День. – 19.03.2010. – С. 4)); **антитезу**, що побудована на підкресленому протиставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів, образів і сприяє змалюванню картин, у яких зіставляють прямі й переносні значення слів, використовують різке й несподіване зіткнення різнорідних понять (“Мегамільйонні бюджети – на репертуарні дурниці. Фантастичні гонорари – жалюгідним пройдисвітам. Олігархічні донорські дотації – на «розважалівку»” (Дзеркало тижня. – 01.04.2011. – С. 8)).

Своєрідність стилістично навантажених текстів ЗМІ проявляється в паралельному вживанні мовних (зокрема, фонетичних, словотвірних, лексико-фразеологічних, морфологічних, синтаксичних) та позамовних (композиційно-графічних) засобів.

Графічні засоби експресивізації – це специфічні утворення, що супроводжуються графічними видозмінами переосмислюваного компонента, завдяки чому він більше увиразнюється й привертає увагу читача. За їх допомогою автор свідомо підкреслює ті важливі моменти статті, які вважає актуальними, прагне донести до читача основну ідею або створити багатогранне експресивне мовлення.

Для візуально-прагматичного оформлення газетних текстів послуговуються такими графічними засобами, як: 1) написання окремих літер, частини слова шрифтом, що відрізняється від шрифту всього тексту (*ЛИХОманка, ЄВРОпоБАЧЕННЯ, відРАДА, КРИМіналітет, детоНАТОр*); 2) написання слів чи речень із великих літер (*ОЦЕ-ТО ВІДПОВІДЬ; АБСОЛЮТНИЙ МАРАЗМ, СПРАВА ЗОВСІМ ІНША*); 3) розділення слова дефісами (*ві-сім-над-цять, роз-да-ють, ні-чо-го*); 4) використання піктограм (!), (!!!).

Прагматико-стилістичний прийом полягає в тому, що графічна презентація певної одиниці висловлювання відрізняється від графічної презентації всього тексту, завдяки чому і створюється особливе експресивно-стилістичне оформлення тексту.

Основними цілями вживання некодифікованих графічних утворень у сучасному газетному дискурсі вважаємо такі: 1) пошук найбільш виразних графічних засобів для передачі емотивно-оцінної інформації; 2) задоволення потреби письмового вираження експресії; 3) вживання нетрадиційних засобів для створення певного стилістичного або естетичного ефекту; 4) використання різноманітних лексичних комбінацій, свідомого порушення мовних норм.

Окремої уваги заслуговують комплексні засоби реалізації експресії. Адже

сьогодні це одна з визначальних тенденцій в українському газетному дискурсі початку XXI ст. Надзвичайно дієвими є функційні можливості комплексної взаємодії різнорівневих експресивних засобів, а саме метафор, тропів, фразеологізмів, загальномовних та індивідуально-авторських новотворів, okazіоналізмів із використанням розмовно-просторічних моделей, демінутивних суфіксів, експресивних можливостей різних частин мови (зокрема часток, вигуків), різних стилістичних фігур, художніх і стилістичних прийомів тощо.

ВИСНОВКИ

Мас-медіа сьогодні є індикатором усього нового, що відбувається в суспільстві, бо миттєво реагують на будь-які зміни та події, фіксують їх і передають читачеві, окрім того, вони є невід'ємною складовою культурного та духовного життя людини. Мова сучасного газетного дискурсу – це дієвий засіб передачі інформації, специфіка якого визначається насамперед його функційною природою – бути засобом впливу. Тому арсенал мовних засобів преси відзначається яскравістю, виразністю, і водночас впливовістю та інформативністю.

Звернення до масового читача, орієнтація на різноманітні мовні смаки, публіцистичність, діалогічність, посилення особистісного начала; стилістичний динамізм, явища “перейменування”; поєднання експресії і стандарту, семантичні та стилістичні контрасти призводять до того, що мова газети стає метафоричною, образною, експресивною. До характерних особливостей мови медіа-текстів належать: соціальна оцінність, комунікативна загальнозначимість, особливий характер експресивності; тенденція до масового поглинання, асиміляції чужорідних елементів; пошук нових експресивних засобів вираження, прагнення до непрямой дії.

Експресивність у межах газетного дискурсу розглядаємо як поняття, яке свідомо створюється журналістом відповідно до його комунікативного задуму. Експресивність у мові преси – це єдиний, цілісний результат реалізації таких його особливостей, як емотивність, образність, оцінність, стилістична маркованість, а також його структурно-композиційних ресурсів і засобів.

Експресивність у кожному конкретному випадку реалізується за допомогою різноманітних мовних засобів, а будь-яка мовна одиниця в певному контексті набуває внутрішньої чи зовнішньої експресивності (експресивізується) і перетворюється на засіб впливу, підсилення та увиразнення мовлення. Тому спостерігаємо загальне тяжіння до експресивності, зв'язок експресивності мовлення з експресивністю мовних одиниць (засобів), їх діалектичну єдність і взаємовплив.

У сучасному газетному дискурсі активно використовують засоби експресивізації всіх мовних (фонетичного, словотвірного, морфологічного, лексико-фразеологічного, синтаксичного, стилістичного) і навіть позамовних (графічного) рівнів. Одні з них є найбільш поширеними і продуктивними, інші – трапляються рідше. Але всі вони в сукупності створюють живе, яскраве,

експресивне, емотивно-оцінне мовлення газетного тексту.

Основним засобом експресивізації газетного дискурсу є, безперечно, експресиви, за допомогою яких журналіст передає почуття, а також емоційні відтінки зображення явищ, фактів, подій, персонажів. Такі лексеми поділяються на дві групи: слова, які містять позитивну емотивну оцінку, і слова, що передають негативну емотивну оцінку. Експресиви служать засобом передачі певної якісної характеристики або мовної індивідуалізації суб'єкта, позитивно-чи негативно-соціальної характеристики осіб та суспільних явищ. Ці одиниці мовної експресії надають текстам образності полемічної сили та гостроти сприяють створенню гумористичного чи іронічно-сатиричного ефектів.

Продуктивною в мові мас-медіа є емоційно-експресивна лексика, яку найчастіше підсилюють фонетичними або словотвірними засобами експресивізації. Це, насамперед, синоніми, антоніми, іншомовні слова, неологізми, okazіоналізми, розмовно-побутова лексика, що дає змогу детальніше розкрити суть явища чи поняття, повніше відтворити картину зображуваного; широко вживаються і фразеологізми цитати й крилаті вислови, що є високоефективними засобами впливу на адресата з метою сформувані оцінне ставлення до зображуваних подій і явищ, подати їх емоційно-оцінну характеристику.

До негативних рис експресивізації дискурсу сучасної преси належить надмірне використання запозичень, розмовно-просторічної і знижено-стилістичної лексики (жаргонізмів, сленгізмів, арготизмів). Такі лексеми є невдалими з погляду культури мови та стилістики. Вони викликають огиду й несприйняття, розмивають, забруднюють лексичну систему мови та обтяжують її, а також порушують закони милозвучності, не відповідають сучасним мовним нормам і смакам.

Формальними показниками експресивної оцінки певного образу чи явища, а також емотивних відтінків почуттів та настроїв автора є словотвірні засоби експресивізації. Демінутивні й аугментативні суфікси передають його ставлення до зображуваної події, виражають захоплення, схвалення, здивування, або навпаки, іронію чи зневагу. Використання цих формантів у газетному дискурсі є доцільним і комунікативно виправданим. Найчастіше автори вживають їх, коли необхідно не просто назвати предмет чи явище, а охарактеризувати його. Ось чому словотвірні засоби виконують соціально-оцінну й емоційно-експресивну функції.

Морфологічні засоби експресивізації найчастіше виступають допоміжними, факультативними засобами створення експресії і лише підсилюють емоційно-експресивний зміст висловлюваного. Найбільш продуктивними з них є вигуки, частки, слова категорії стану. Уміле їх використання у відповідній ситуації й тематичному контексті урізноманітнює газетне мовлення, робить його експресивним, емоційно насиченим і виразним, надає йому ширості й безпосередності живого спілкування.

Синтаксичними засобами творення експресії в газетних текстах є окличні, питальні й спонукальні речення, які несуть емотивне навантаження; вставні та вставлені конструкції, що функціонують із метою вираження емоційної оцінки

повідомлюваного; звертання, спрямовані на вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до особи співрозмовника; а також однорідні члени речення і повтори, які сприяють виразності вислову, його образності та експресивності.

Тропи та стилістичні фігури є однією з експресивно-виражальних домінант газетної мови, суттєвою частиною її образного слововживання, що безпосередньо сприяє поглибленню змістової структури твору, допомагає налагодити активний, живий контакт із зацікавленим читачем. Переплітаючись, тропи і стилістичні фігури надають образної художності, розкривають нові грані семантичних відтінків слів, створюють яскраве, емоційно-насичене газетне мовлення.

Проте експресивність сучасного газетного дискурсу не обмежується лише виокремленими та проаналізованими нами засобами, адже в контексті газетного мовлення експресивними стають усі мовні засоби, стилістичні прийоми та синтаксичні конструкції, оскільки мовлення преси одночасно із закріпленням результатів пізнавальної діяльності, виражає різні переживання і стани суб'єкта, його ставлення до самого себе, до інших і до навколишнього світу; втілює публіцистичну ідею, слугує методом впливу. Тому вибір яскравого, образного, дієвого слова є важливою проблемою лінгвостилістики та журналістики.

Таким чином, сучасний газетний дискурс сприйнятливий до різноманітних емотивно-експресивних модифікацій, трансформацій, реконструкцій щодо мовностилістичного оформлення. Одночасно він є тим середовищем, яке особливо чутливе до появи нових експресивно-навантажених елементів.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Коваль Т. Л. Оцінні іменники зі зменшено-пестливим значенням / Т. Л. Коваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика” : [зб. наук. праць]. – Вип. III. – Херсон : Вид-во Херсонського державного університету, 2006. – С. 233–237.

2. Коваль Т. Л. Демінутивні суфікси як засіб вираження експресії в сучасній українській літературній мові / Т. Л. Коваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика” : [зб. наук. праць]. – Вип. VIII. – Херсон : Вид-во Херсонського державного університету, 2008. – С. 54–59.

3. Коваль Т. Л. Експресивність як одна з основних ознак образного слова / Т. Л. Коваль // Наукове видання “Українське мовознавство” : [міжвідомч. наук. зб. / відп. ред. А. К. Мойсієнко]. – Київ, 2009. – Випуск 39/1. – С. 183–187.

4. Коваль Т. Л. Співвідношення понять “текст” і “дискурс” у сучасній лінгвістичній науці / Т. Л. Коваль // Науковий журнал “Філологічні трактати” : [наук. видан. / за ред. О. Г. Ткаченко] – Суми, 2009. – Т. 1. – № 1. – С. 54–59.

5. Коваль Т. Л. Особливості формування і розвитку української пресолінгвістики / Т. Л. Коваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика” : [зб. наук. праць]. – Вип. XII. – Херсон : Вид-во Херсонського державного університету, 2010. – С. 322–326.

АНОТАЦІЯ

Коваль Т. Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2011.

У дисертації проаналізовано основні тенденції в мові медіа-текстів початку ХХІ століття; на основі **аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми та власних пошуків дефінітивно визначено поняття “дискурс”;** систематизовано й узагальнено методологічні підходи до засобів вираження експресії, **розмежовано поняття “експресивність” та “емотивність”.**

Уперше в українській лінгвістичній науці зроблено спробу виконати таке комплексне дослідження, в якому на принципово нових засадах розглянуто складну систему засобів вираження експресії в українському газетному дискурсі, з'ясовано їх функційні можливості, обґрунтовано принципи їх структурної й функційної диференціації, системно описано засоби вираження емоційної експресивності з урахуванням сучасних досягнень теорії мовної комунікації.

У науковій праці вмотивовано взаємозв'язок фонетичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних, стилістичних і графічних виразників емоційної експресії в газетному тексті; з'ясовано залежність семантики експресивних одиниць від контексту, визначено функції експресивів у межах висловлювання.

Ключові слова: дискурс, газетний текст, мова мас-медіа, експресія, експресивність, емотивність, експресивізація, емотивно-оцінні засоби, експресеми, засоби вираження експресії.

АННОТАЦИЯ

Коваль Т. Л. Средства экспрессивизации украинского газетного дискурса начала ХХІ ст. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Запорожский национальный университет. – Запорожье, 2011.

Диссертация является первым в украинской лингвистической науке комплексным исследованием, в котором на принципиально новых основах рассмотрена сложная система средств выражения экспрессии в украинском газетном дискурсе начала ХХІ ст., обоснованы принципы их структурной и функциональной дифференциации, системно описаны средства выражения эмоциональной экспрессивности с учетом современных достижений теории речевой коммуникации; мотивирована взаимосвязь фонетических, морфологических, словообразовательных и синтаксических выразителей эмоциональной экспрессии в контексте газетно-публицистического текста.

Актуальность темы диссертационного исследования обусловлена недостаточным исследованием экспрессивной нагрузки языка газетного текста,

основных средств выражения экспрессии в современном дискурсе масс-медиа. Особенно важным является многоаспектный анализ языковых и внеязыковых средств выражения экспрессии во взаимосвязи их формально-синтаксических и функционально-семантических реализаций.

В исследовании систематизированы и обобщены имеющиеся в современной лингвистической науке методологические подходы к средствам выражения экспрессии, проанализированы их формальные и неформальные показатели. Выявлены и охарактеризованы особенности средств выражения экспрессии в украинском газетном дискурсе, очерчены их функциональные возможности, осуществлена классификация средств выражения экспрессии на всех языковых уровнях. В научный оборот введен значительный по объему фактический материал, иллюстрирующий приведенные выше научные положения.

В диссертационном исследовании проведен критический обзор общенаучных и отраслевых методологически-теоретических подходов относительно толкования и изучения дискурса, проанализирована его сложная природа и прагматическо-семантическая организация, рассмотрено соотношение и разграничение понятий “дискурс” и “текст”, а также выявлены основные элементы структуры, дифференциальные признаки, лингвистически-стилистические особенности, коммуникативная и национально-культурная специфика газетного дискурса.

На основе анализа научной литературы по исследуемой проблеме и собственных поисков дефинитивно обозначены и разграничены понятия “экспрессия”, “экспрессивность” и “эмотивность”; выделен и описан весь комплекс выразительных средств экспрессии в украинском языке, их формальные и неформальные показатели; выявлены и охарактеризованы особенности средств выражения экспрессии в украинском газетном дискурсе.

На широком фактическом материале осуществлена классификация средств выражения экспрессии на всех языковых и внеязыковых уровнях; выяснена зависимость семантики экспрессивных единиц от контекста, определены функции экспрессивов в пределах высказывания.

Выводы диссертации обогащают теорию лингвостилистики и журналистиковедения. Проведенный комплексный анализ дает возможность глубже познать своеобразие газетных текстов, выяснить особенности использования эмоционально-экспрессивных средств, их потенциальные функциональные и стилистические возможности в плане национальной специфики.

Обосновано, что для современного газетного дискурса характерна тенденция к эмотивности, оценности, экспрессивности и непрерывные поиски различных способов ее выражения, поскольку для реализации собственного замысла журналисту необходимо вызвать внимание общества к определенному вопросу, создать вокруг него желаемую атмосферу восприятия, заинтересовать аудиторию, представить свою оценку и заложить ее в сознание читателя, сформировать отношение к проблеме, которая обсуждается, превратить оценочное отношение в убеждения, стимулировать определенные практические действия адресата.

Доказано, что в многогранном процессе экспрессивизации текста участвуют единицы всех языковых уровней. Лингвистический анализ газетных текстов показывает, что эмоционально-экспрессивную оценку обеспечивает и усиливает применение разнообразных фонетических, лексических, фразеологических, морфологических, словообразовательных средств, а также синтаксических и стилистических конструкций, которые являются достаточно продуктивными в современном дискурсе масс-медиа. Эти единицы играют важную роль в формировании прагматической сферы газетных материалов, связанной с выражением отношения автора к предмету речи, с оцениванием содержания высказывания, с созданием субъективной модальности текста.

Ключевые слова: дискурс, газетный текст, язык масс-медиа, экспрессия, экспрессивность, эмотивность, экспрессивизация, эмотивно-оценочные средства, экспрессивы, средства выражения экспрессии.

SUMMARY

Koval T. L. Means of Ukrainian newspaper discourse expresivization of the early 21st century. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of the Candidate of Philological sciences in speciality 10.02.01 – the Ukrainian language. – Zaporizhzhya National University. – Zaporizhzhya, 2011.

Basic tendencies in media-texts language of the 21st century beginning have been analyzed in a thesis; on the ground of the analysis of the science literature on the problem studied and on the personal research notion “discourse” has been determined in definition; methodological approaches to the means of expression formula have been systematized and summarized, notions “expressivity” and “emotivity” have been differentiated.

For the first time in Ukrainian linguistics a complex research has been completed, in which a complex system of the means of expression formula in Ukrainian press discourse has been studied from the new points in essence, their functional resources have been clarified, principles of their structural and functional differentiation have been grounded, means of emotional expressivity formula have been described in system taking into account modern achievements in theory of the language communication.

In a thesis interconnection of phonetic, morphological, word-building, syntactic, stylistic and graphic means of emotional expression in a newspaper text have been justified; dependence of the expressive means semantic from the context have been clarified, functions of the expressive notions in the utterance borders have been pointed.

Key words: discourse, newspaper text, media language, expression, expressivity, emotivity, expresivization, emotivity-valuetivly means, expressams, means of expression formula.

